

Tammerfors—Pyhäjärvi—Nystad
En urgammal handelsväg

TAVASTHANDELN

OCH

NYSTAD

AF

K. A. Cajander.

NYSTAD.

NYSTADS TRYCKERIAKTIEBOLAG
1890.

Vid en tidpunkt som denna, då inlandshandeln under sin sträfvan att komma i åtnjutande af de fördelar nutidens kommunikationsmedel erbjuda, ser sig om efter en lämplig och fördelaktig export- och importhamn vid landets västkust, bör det om någonsin vara på sin plats att kasta en återblick äfven på de vägar, denna handel under en förgången tid vetat att bana sig till samma kust och hvilka den med äkta tavastländsk seghet, oaktadt alla motigheter, under århundraden begagnat. Af sådan anledning skola vi i det följande försöka att framställa hvad till hands stående äldre urkunder och handlingar veta att förtälja om en af dessa vägar, eller den stora handelsväg, som redan för minst tre århundraden sedan gick ifrån Tavastland till trakten af nuvarande Tammerfors och via Hvittis till sydvestra Finlands största insjö Pyhäjärvi samt derifrån via *Vakkafinnarnes* i Vemo härad gamla handelsplats i Männäis by och Nykyrko socken till Torlaksviken, hvarest Vakkafinnarne i tiden hade sin hamn och der Männäis by ännu i den dag som är, eger upplags- och varfsplats, samt huru tavasthandeln efter Nystads foundation drog sig till Kalais hamn vid Möyhylä by och hvilka öden densamma sedan upplefvat.

Ibland äldre antydningar om de vägar, hvilka inlandshandeln följt till hafskusten, må här särskilt nämnas de, hvilka en redan 1539 i Venedig tryckt, men först 1886

i München återfunnen karta öfver de skandinaviska länderna *) lemnar.

Kartan, hvilken är uppgjord af svenske prelaten Olaus Magnus, grundar sig visserligen icke på någon jordrefning eller mätning, utan sannolikt endast på hörsägen, och är därför uti vetenskapligt afseende af mindre betydelse; men just genom sättet för sin uppkomst lemnar den åt efterverlden upplysningar, hvilka en nutida geografisk karta icke gifver och icke kan gifva.

Liksom landets bebyggande följde de talrika vattendrag, hvarmed vårt land i rikt mått är välsignadt, skedde äfven samfärdseln sedermera emellan inlandet och hafskusten samma väg, således från sjö till sjö och ifrån sjöarne till kuststräckans elfvar och åar, hvilkas mynningar erbjödo handeln lämpliga upplagsplatser och exporthamnar. Utan tvifvel angifva därför de många stora floder, genom hvilka inlandssjöarne uti Olaus Magnii karta hafva sitt utlopp till hafvet, men hvilka mestadels endast till sina nedre lopp äga motsvarighet i verkligheten, — den ungefärliga riktning, handeln i början af 1500-talet följde i vårt land.

Under denna förutsättning samt under det mer än sannolika antagande att de tre stora inlandssjöarna »Lacus niger», »Hollela lacus» och »Lacus Piente» motsvara: den förstnämnda Saima-vattenområdet, den mellersta Päijänne med en del jemväl af Näsijärvis norra tillflöden, och den sistnämnda Vanajavesi-Näsijärvi-området, hvarmed äfven södra delen af Päijänne-systemet fått äran att sammanflyta**), följde handeln ifrån den söder om Maanselkä liggande delen af landet följande hufvudvägar till hafvet:

*) Kartan medföljde i förminskad skala tidskriften »Kyläkerjaston kuvalehti» N:r 6 för 1887 och torde därför vara allmänt känd.

**) En följd häraf är t. ex. att Kymmene elf tecknats in dupplo.

1:o. Till »*Lacus albus*» (Kantalahti) gick en väg ifrån Saima genom »*Carelia*» (Karelen).

2:o. Till *Finska viken* ledde sju hufvudvägar: en ifrån Saima till »*Viburgum*» (Viborg) och en annan till »*Veckelax*»; ifrån Päijäne-området en i riktning af Kymmene elf, en annan till Pernåviken(?) och en tredje till Borgå(?); ifrån Tavastehustrakten en till »*Helsinga*» (Helsinge); och en annan ifrån Kjulo (vid Pyhäjärvis norra ända) till Hange (Hangöudd).

3:o. Till *Bottniska viken* utmynnade tre vägar, nämligen: en ifrån Päijänne till närheten af Kaskö(?); en ifrån Näsijärvi till Nerpes och en annan via Hvittis till Ufsby.

4:o. Till *Östersjön* gick en väg ifrån Näsijärvi-området via Hvittis och Pyhäjärvi till Åbo.

5:o. Såväl till *Bottniska viken* som *Östersjön* kom en väg från Näsijärvitrakten via Birkala, Hvittis och Pyhäjärvi till trakten af Nystad.

Hvad särskilt beträffar ofvannämnda många handelsvägar uti sydvestra delen af landet, så utgjorde de flesta af dessa endast sidogrenar till en mäktig stråtväg, som förenade Näsijärvi-området med Pyhäjärvi. Ifrån denna väg utgingo nämligen i Hvittis socken sidogrenar till »*Cuma*» (Kumo) och »*Ufsbvy*» (Ufsby) samt vid Pyhäjärvis nordöstra strand i Kjulo en gren öfver Lojo sjö(?) till Hesinge. Öfver Pyhäjärvi ledde sedan vägarne till Hangöudd, till Åbo och till Nystadstrakten, hvarjemte denna sistnämnda väg utsände en sidogren till »*Ravgma*» (Raumo). Här af framgår äfven, hvilken stor betydelse för den del af inlandshandeln, som drog sig åt landets södra och sydvestra del, Pyhäjärvi sjö hade, liksom det af kartan äfven tydligt synes, att såväl Hvittis som »*Bircal*» (Birkala) voro för förenämnda handelsvägar viktiga korsningspunkter.

Redan för 300 år sedan gick således en vigtig handelsväg ifrån Näsijärvitrakten till Vakkafinnarnes område

i Kalais, hvarest, såsom nämndt, Männäis by var Vakka-
finnarnes urgamla marknadsplats.

Männäis var vid början af 16:de seklet ännu blott en
marknadsplats, hvilken handeln sjelf skapat sig. Stadsprivile-
gier hade den icke. Ett århundrade hade tavasthandeln och
dess bundsförvandt Vakkafinnarnes träkärlsindustri att kämpa,
innan denna gemensamma marknadsplats erhöll stadsprivilegier.

Gustaf Vasas handelspolitik gynnade icke uppkomsten
af små städer, och landthandeln ville den totalt undertrycka,
såsom skadlig för de större städernas i riket uppblomstring.
Isynnerhet låg Stockholms, men äfven till en del Åbo stads
fördel konungen varmt om hjertat. Af sådan anledning
förbjöds uti Gustaf Vasas frihets- och privilegiebref för Åbo
stad af år 1525 (Stiernman, Commeru förordn. I. p. 12)
allt landsköp; endast »ätande varor» fingo bönderna »selja
ja köpa sin emellan». Och två år senare tillskref konun-
gen lagmannen i Norrfinne Ivar Fleming, under hvilken
äfven Vakkafinnarnes område lydde, en sträng befallning
att vaka öfver »olaglige hamffnar och köpmen, som emot
lagen bruka landsköp och seglatz» samt att straffa desse
bondköpmän efter lagen, »på thet vår stad Åbo motthe kom-
ma sig före igen med köpmandz varor»; hvarjemte rättighet
till utrikes seglation fråntogs städerna Ulfby och Raumo.
Dessutom skref konungen ännu samma år till allmogen i
Norrfinne ett bref, hvori han säger sig hafva kännedom om
att »vtj eder landzende brukas för mycket olagligt lands-
köp Våra Städer (icke alenast therj Finland uthan jämvel
her j Suerige) tijl niderläggning oc försvagelse» och hvori
han underrättar sig hafva gifvit Ivar Fleming befallning
att hafva tillsyn »ath sådant olagligit landzköp motte nider-
läggis», tilläggande likväl, att »hvar för nödhen är effter
landzens läglighet ath några skulo wara som haffva falth
salt och andra torffteliga warur för fatiga almogen skuld,
som bo långt fron köpstäderna, skall for:ne Iffvar Flæmingh

— — — tilskicke så många som behoff göres». (Arvidsson Handl. I. p. 211—218.)

I anledning af magistratens i Stockholm klagomål förnyades 1531 bland annat seglationsförbudet för Ulfby och Raumo, hvarjemte stadgades: »Vacka Finnar segle intet uthlendes eller inrijkes». (Stiernman Comm. förordn. I. p. 20.)

Häraf synes, att Vakkafinnarne fortfarande idkade handel och utrikes seglation, oaktadt föregående förbud. Men icke heller af detta förbud läto de sig afskrämma, såsom framgår af Gustaf Vasas bref till befallningsmännen på Viborgs och Åbo slott 1544 och 1545 i anledning af dessas klagomål, om »thett dråpeliga, olaga Landzköp, som i then Landzenden bedrifves, ther igenom icke allenast Wijborg och the andre städerne platt förderfvas, uthan och the andre landzender tageth en stor skada uthaff, som ock både the wackefinnar och alle andre som uth med siösidan boo och segle pläge, bruke theres seglatz in til Danmark och the fremmande städer och före uth allehanda äthande och andre wahrur — — —, hur högt thet förbjudes», Sådant landsköp bedrefs icke allenast af bönderne, utan äfven af »frelsith, hoffmän, fougter, borgare, präster och andra», de der skickade sina varor »stielandis uth till Tyskland, Danmarck och annorstädes genom the Wackufinner och andre, som uth medh siösidan boo». För att stäfja sådant ofog befaltes fogden på Åbo slott 1544 att bemanna tvänne »äspingar med skytt, krutt, folk och fethatie, latendes them nu j sommer löpe aff och till ther j schäriegården, hafvendes acht och tillsyn medt slijkt salskap». För samma ändamål utrustades äfven påföljande år tvänne the minste galeijer. (Arfvidsson Handl. VII. p. 118 och 169—171.)

Samtidigt härmed besvärade sig borgerskapet i Åbo deröfver att »J Nykerkije socken bönder och landsköpmän bruka och fara sjelffve till utthländis och tydзка städer med all handhe köpmandz varur, atth the haffva mär hand-

lingh än Åbo stad haffver». (Arfvidsson Handl. VI. p. 279.) Detta klagomål torde dock icke hafva medfört önskad resultat, att döma af det bref Gustaf Vasa 1550 aflät till Henrik Classon Horn och Olof Trotteson, hvari det bland annat heter: »Hvad som belanger the wackefinners seglatzer, att the them skulle förbudt warde efter att medh samme seglatz stortt missbruk sker så att många feete warur (= tavastvaror) hemligen under theres kaar och timber utti skip instungen och af riket utförde blefwe, så förundrar oss icke lijtet hvad thett för en mening hafwe skal, efter wij nog-samligen eder wår wilia ther om tillförenne gifwitt hafwe, och i sielfwe wäl weth at samme wackefinner som bland stenklipperne bo, motte sökie tijtt, som the för theres kar och timber spannemål (bekomme) kunne, och att them olägligit wara wil, att achta opå the skep, som af städerne uttsegle pläge». (Arfvidsson Handl. VII. p. 311.)

Nästan på samma punkt stod saken ännu 1605, då borgerskapet i Åbo åter klagade, att »Nykyrcke sockens inbyggjere» under sine tråkärll skeppa ut allehanda köpmansvaror, hwilke the sedan uthi salt, kläde och allehanda drycker föryttre och sedan uthan toll och accis uttselja», och härpå erhöillo till svar, att »efter the af framfarne konunger äre privilegierede, att the med deres tråkärll måge segle till Tyskland och ther byte sigh till salt och annatt, hvad som the till deres egit behof behöfve; derföre så kunne wij icke heller ther opå emot theres privilegier någon förändring göra, helst *medan borgarne i Åbo icke wele, att wij ther skole lathe fundere een stadh*». Likväl förbjöds nu all slags landsköp. (Waaranen, Urkunder II. p. 200.)

Samma förbud förnyades på landtdagen i Helsingfors i anledning af borgerskapers i Åbo, Björneborg och Raumo besvär. (Waaranen, Landtdagen p. 71.)

Den 4 Maj 1616 besökte Gustaf II Adolf personligen veckomarknaden i Männäis och fick då med egna ögon se, hvilken stor handel här drefs. Detta besök framkallade en omkastning i konungens åsigter och två veckor senare eller den 17 Maj 1616 utfärdade han patentet för *Männäis stad*.*)

På Vakkafinnarnes begäran upphäfdes samma patent dock redan påföljande år och stadsprivilegier utfärdades den 19 April 1617 för staden *Nystad*, hvilken funderades på Mäyhölä, Pietola och Ruokola byars mark »för hamn och utlopps skull, som der finnas». (Nyst. privil. bref.)

Oaktadt det nära granskapet af tvänne städer, Raumo och Nådendal, och det sega motstånd Åbo och grannstäderna gjorde emot grundläggandet af en konkurrent om tavasthandeln, hade denna handel och Vakkafinnarnes träkärlsindustri nu ändtligen vederfarits rättvisa. Konungens vilja var, att hans »arfsrike» måtte »med städer på lägliga orter blifva förmeradt på det att wåre undersåter på landsbygden boendes, måge uti sådane städer bekomma till kiöps, hwad de behöfwa och åter kunna det förnyttra, hwad de hafwa till att sälja». (Nyst. privil. bref.)

Sedan veckomarknaden i Männäis genom Nystads privilegier blifvit upphäfd och flyttad till staden samt denna genom samma privilegier jemväl fått rättighet att hålla en årlig frimarknad, drog sig tavasthandeln ifrån Männäis till den nyanlagda staden. Stadens första borgare voro ock derföre dels Vakkafinnar, dels handlande bönder ifrån trakter, hvilka genomskuros af föromnämnda handelsväg från Tavastland till Vakkafinnarnes område. Af dessa sistnämnda hade under åren 1617—1628 vunnit borgarrätt i Nystad: 3 ifrån Eura och Honkilaks, 1 från Säkylä, 2

---

*) De uti det följande omnämnda handskrifna källor finnas dels i original, dels i afskrift förvarade uti Magistratens i Nystad arkiv.

från Kjulo, 1 från Pöytis (Yläne?), 4 från Hvittis, 2 från Tyrvis, 2 från Karkku, 3 från Kangasala, 2 från Ruovesi och 1 från Tavastkyrö, samt derjemte 2 (sannolikt slägtingar till Tavastkyröboarne) från Storkyrö, 1 från Tavastland (socknen icke angifven), 1 från Rautalampi och 1 (Tomas Rötönen) troligen från östra Finland. (Nyst. Rådst. prot. 1617—1650: borgareförteckningen 1617—1636.) Af de 176 borgare, hvilka åren 1617—1628 i staden vunno burskap, voro alltså 22—26, eller hvar 7—8 borgare, hemma dels från Tavastland, dels från socknar, hvilka berördes af förenämnda handelsväg, och återstoden nästan uteslutande från Vakkafinnarnes eget område. Tillika utvisa rådstufvurättens i Nystad protokoll, att en stor del af stadens borgare plägade taga sig hustrur och tjänstefolk från Tavastland, hvarför det synes utom tvifvel stäldt, att minst 20—25 proc. af stadens befolkning var från området för dess tavasthandel.

Ehuru rådstufvurättens äldsta protokoll tyvärr äro mycket defekta, framgår dock tydligen af desamma, att Nystads tavasthandel allt ifrån stadens foundation varit synnerligen liflig. Redan under de första åren af Nystads tillvaro plägade borgerskapet vår- och höstetid företaga handelsfärder till Tavastlad; isynnerhet besöktes »Tammerkoski marknad» regelbundet. Tavastländingen gjorde i sin tur motbesök merendels om vintern hemtande med sig boskap och spannmål samt andra landtmannaprodukter och äfven alster af sin hemslöjd, såsom lärft m. m. Dessa varor såldes åt borgerskapet mot kontanta penningar eller ock byttes mot salt, kläde och andra köpmannavaror samt mot saltsjöfisk, hvilken i Tavastens hembygd ansågs för en läckerhet i bredd med insjöfisk.

För tavasthandelns ordnande hade stadens magistrat äfven uppgjort och fastställt särskilta stadgar och föreskrifter, hvilka en eller par gånger årligen offentligen uppläs-

tes på »allmän rådstufvudag». Af dessa må såsom exempel anföras följande stadgande, som kungjordes af magistraten den 8 Februari 1647 och enligt protokollet för samma dag lydde sålunda:

»Efter som Bårgerskapet och tillförenne alfvarligen varnade och förmante äre, adt de ingalunda möta tawasten eller andra bönder på almän väg och vdj Tollporten eller annerstädes vdj olaglige orther, drifvandes landzkiöp och förkiöp hvarannan, uthan låtha allt kiöp koma på torget, der med adt förkoma allt landzkiöp wed böter tillgiörandes, som lagh förmår, hoo här emoth gör eller köpzslagar anderstädes, som sagdt är, skall böta och plichta effter Lagh».

Äfven voro särskilta betjente tillsatte, hvilka hade att öfvervaka, det sådana påbud efterlefdes. Den 8 Jan. 1648 t. ex. »nämndes till Tårgfougdar Simon Knutsson och Sigfrid Hvitlåck, hvilcka skola noga inspection hålla deruthöfwer, adt Bårgarne icke möta Tafvasten vdj Tollporten eller på almäne vägar — — och der Tårgfougten dem finner mötha och köpslaga anderstädes, som på Tårgget, adt han dem lagför och angifver för Rätten; dölja de någon vndan, som vdj olagliga orther handlar med Tafvasten eller andre, och icke oppenbara, så skola de sjelf för otrohz effter Lagen straffade blifva».

Ehuru strängt reglementerad och öfvervakad, åtnjöt likväl tavasthandeln i staden förmåner, hvilka icke kommo den öfriga bondhandeln till del. Betecknande i detta af seende är t. ex. ett grefve Gustaf (Gustafssons*) påbud, hvilket rådstufvurättens protokoll för den 18 Maj 1648 omnämner med följande ord:

---

*) Såsom bekant erhöll denne Gustaf II Adolfs naturlige son 1646 i förläning grefskapet Vasaborg, hvartill hörde största delen af Vakkafinnarnes gamla område med Nystad såsom hufvudstad.

»Blef publicerat och förkunnat, att H. G. N:de hafuer aldeles förbudt den Tårgdagen och allt kööp, såm här hålles på lögerdagen, och hafver befelet att här effter hållas på Fredagen, Elliest Taffwester såm långwäga äre, hafva frijt sellie deres godz på Tårget, sedan de der effter ordningen förbijdat hafwa. Men på helgedagar och helst vnder kyrkietiden, är det allom förbudet alfwarligen».

Oaktadt således grefskapets egna »undersåter» och andra närboende bönder voro förbudna att torgföra sina varor andra dagar än fredagar, var sådant Tavasten tillåtet hvilken veckodag som helst, t. o. m. på helgdagar, blott det icke skedde under pågående gudstjenst. Detta bevisar mer än väl, huru vigtig tavasthandeln då ansågs för staden.

I sjelfva verket var ock stadens existens till stor del beroende af tavasthandeln under Kristinas förmyndare och äfven egen regering. Staden befann sig då i en ganska kritisk belägenhet. Å ena sidan hade den emot sig regeringen, hvilken frångått Gustaf Adolfs mera frisinnade inre handelspolitik och skrifvit på sin fana: allt för hufvudstäderna, synnerligast Stockholm, intet för de andra städerna, och å andra sidan afundsjuka och egennyttiga granars stämplingar, hvilkas högsta önskan var, (och knapt ens kunde vara annan än) att Nystad skulle gå under och de sjelfva så snart som möjligt få sig emellan skifta arvet.

En naturlig följd af regeringens handelspolitik, men derjemte ett bland de orättvisaste och svåraste slag, som någonsin drabbat Nystad, var förbudet af år 1636 emot all utrikes seglation; ett förbud så mycket mer orättvist, som stadens privilegier uttryckligen tillerkände densamma full seglationsfrihet till alla icke blott inrikes, utan ock vid Östersjön belägna utrikeshamnar, hvilka icke lydde »under Polniske krono». Genom detta förbud förlorade staden icke blott sin importhandel från utlandet, utan hvad

ännu värre var, så godt som hela sin trävaruhandel. Ty tråkär! och andra trävaror funno ingen efterfrågan i Finland och icke heller i Sverige, »helst medhan sådant Trävräcket och här i Sverige mycket tillgöres af dhe många Läggare, som vtur vår Landzort der hädan vijkne ähre och sigh ther i Sverige på åtskillige orter nidsadt hafve». (Nystads besvär 1638.)

Nystad blef sålunda nu uteslutande hänvisad till tavasthandeln. Men äfven på detta område stod regeringens handelspolitik emot staden, om icke direkt så indirekt. Stockholms fördel fordrade betydlig och billig tillförsel dit af »allehanda ätande varor.» Af sådan anledning måste regeringen se genom fingrarne med den landtmannaseglation, som, ehuru förbjuden i Nystads privilegier, det oaktadt numera öppet idkades af bönder i Pyhämaa, Letala, Nykyrko och Töfsala socknar, hvilka bönder emot allmän lag jemväl drefvo en icke obetydlig byteshandel med Tavasterne. Långt ifrån att stäfja denna olaga handel och seglation samt tvinga densamma inom laglighetens gränser, gynnades den af regeringen på mångahanda sätt. Sålunda meddelades Pyhämaa år 1635 seglationsfrihet på Sverige, Edwäis och Kammela byar af Nykyrko socken fingo enahanda frihet 1640 och 1642 förnyades Töfsala sockens seglationsprivilegier af 1617.

Så rättvisa dessa åtgärder varit, derest bonden stadfästats endast uti sin urgamla rätt att sälja sin »egen afvel, hvar honom fördelaktigast syntes», lika orättvisa voro de under dåvarande förhållanden emot Nystad. Ty borgaren nödgades betala till kronan dubbel tullavgift för allt hvad han exporterade, först i egen stad och sedan i den stad, dit han förde sina varor, och sammaledes för allt hvad han importerade, då bonden deremot slapp med enkel tull. För att få samma vinst måste borgaren alltså hålla högre pris på sina såväl export- som import-varor, än bon-

den, eller och måste han nöja sig med mindre vinst. Då bönderne tillika fingo opåtaladt importera köpmannavaror och resa tavastländingen till mötes med desamma, var det naturligt, att stadens handel häraf led ganska betydligt. Derför besvärade sig ock Nystads borgerskap häröfver upprepade gånger och nästan vid hvarje riksdag; men besvären mötte döfva öron på högre ort. Stockholms intressen vägde i vågskålen ofantligt mycket mer, än en finsk småstads. Betecknande i detta afseende är den mariginal anteckning, som blifvit gjord uti »Extrakt aff samptelige Städernes Postulater Anno 1644» (Nystads acta) med anledning af Nystads besvär, 'att Pyhämaa och Nykyrkoboer emot stadens privilegier och K. M:ts resolution af den 25 Febr. 1642 segla till Stockholm med allehanda köpmannavaror. Den lyder:

»Landet kan icke förderffvas för deres Stadh skuld, handle dee aff Landtmannen dee warur han hijt förer dett bästa de kunne. Haffva de något beswära sigh der öffver, att dem är orätt wederfaren emot deres privilegier, så sökie Landshöfdingen där om, han skall sådant rätta».

Ändteligen 1652 förbjöd grefve Gustaf Gustafsson på det strängaste sådant »otillbörligt landzköp», men sannolikt med ringa påföljd.

Samtidigt med det Nystad förlorat sin rätt till utrikes seglation och grannsocknarna tillerkänts utvidgad seglationsfrihet, uppbjöd Åbo all sin förmåga att beröfva staden äfven återstoden af dess tavasthandel. Det gälde att med ens göra slut på alla Nystads existensvilkor. Det medel, Åbo använde för uppnående af sitt mål, var att uteslänga Nystad ifrån »Tammerkoski marknad». Öfver denna nya kränkning af sina privilegier anförde staden besvär 1641 (Nystads besvär $\frac{6}{12}$ 1641), och anhöll »adt stadhen måtte tillåtas tillijka medh dhe Åbo boar widh Tammerkoski Frij Mareknan upköpa, hvad wij nödhtärffteligen be-

höffva.» Men såsom vanligt innehöll besvärsskriften äfven en mängd andra »postulater» af till största delen underordnad betydelse. På alla dessa sistnämnda postulater erhöi staden resolution den 25 påföljande Januari, men hufvudsaken, marknadsfrågan, tegs, besynnerligt nog, ihjel, ehuru dess afgörande i en för Nystad förmånlig riktning bordt vara Stockholm till fördel. Först på stadens förnyade besvär resolverade K. M. 1653 sålunda:

»Belangandes deres Underdåniga begieran att få obehindrat bruka tillijka medh Åbo Bårgare Tammerkoski Marcknadh, och deres nödtårfft kiöpa; Så all den stundh bette Marcknadh icke ähr förordnat och pålyst för Åbo Stadh allena, Uthan för Landtmannen och flere där närh omliggande Städher, så skall dem fritt och ovägerligt stånda uthi bette Tammerkoski Marcknadh på ordent- och lagligt sätt att handla och kiöpslaga». Detta var första gången Nystad, såsom stad, vann en direkt seger öfver Åbo, men det var ock första gången, staden begiört något, som öfverenstämde med Stockholms fördel.

En indirekt seger hade Nystad dock vunnit redan tre år tidigare, då det jemte grannstäderna Raumo och Björneborg, återfick sin gamla frihet till utrikes seglation. Men äfven denna seger var blott en half seger. Staden medgafs rättighet att utskeppa endast trävaror och fick icke importera annat, än salt och — penningar. Derjemte voro borgarene skyldige att såväl på fram- som återresan angifva sina varor antingen vid tullkammaren i Åbo eller vid Dalarön, beroende på eget val.

Så mörkt det såg ut för Nystads vara i början af året 1641, hade det dock sedan märkligt ljusnat för det samma. Vål hade stadens handel blifvit betydligt kringskuren, men hufvudvilkoren för sin existens hade staden dock återvunnit, rättighet att handla på frimarknaderna i Tavastland och att utföra trävaror till utrikes orter. Af

båda dessa rättigheter förstod staden så väl begagna sig, att den hastigt tillväxte i välmåga och innevånareantal. Mer än en gång omnämnes också i handlingarne tiden från omkring 1650 till 1670 såsom en glansperiod i stadens annaler, en period, under hvilken den kunde skryta med inemot 300 förmögna borgare.

Men icke heller under denna tid fick staden ostördt förkofra sig. Goda vänner och trogna grannar beredde den allt som oftast någon liten öfverraskning.

Såsom redan blifvit omnämndt, voro Nystads borgare skyldige att in- och utklara antingen i Åbo eller vid Dalarön. Att besöka Åbo hade onödigtvis förlängt resan betydligt. Derför föredrogo Nystadsboarne Dalarön. Derjemte togo de salt, jern och alla andra sina varor från Stockholm, intet ifrån Åbo. Detta förtröt svårliga grannen i söder, och vid riksdagen i Göteborg 1660 lyckades det dess »utskickade» att utverka en resolution af innehåll, att emedan Nystad, jemte Björneborg och Raumo, icke har lof att segla utrikes Åbo förbi med andra varor, än med trävirke, alltså skall och Åbo vid dess rätt i detta afseende handhafvas och det deröfver stadgadt är, efterlefas. Såsom synes, gällde resolutionen endast utrikes seglationen, men Åbo ville nu tolka densamma såsom gällande äfven seglationen på inrikes (svenska) städer. Genom att sålunda försvåra Nystads inrikes seglation hoppades det väl kunna slå under sig Nystads tavasthandel. Men Åbo hade denna gång missräknat sig. Dess intressen stodo i detta fall i strid mot Stockholms, och på Nystads besvär af den 25 Mars 1664 följde en resolution af den 1 September samma år, så lydande:

»Adt Åbo skall villia tvinga och förbinda Stadhen till få resa annorstädes, än dijt allena med sine wahrår, tråk rill undantagande, dedh holler Hans Kongl. M:t oskiä-

ligt effter sådant skulle förorsaka så mycket större dyrheet här i Stockholm.»

Vid samma tid utkämpade Nystad äfven en annan kamp med Åbo, hvartill likaså tavasthandeln var orsaken. Frågan gällde dagen för Nystads marknad, hvilken efter gammål plägsed »hålles på andra Söndagen i fastan,» men »ställer dem mycket oläghligh, efftersom då måste åhr föhret slår opp», hvarför staden anhöll, att till marknadsdagar skulle bestämmas den 25 Januari och den 24 Augusti. (Nyst. besvär 1654). Samma begäran upprepades tre särskilta gånger (1654, 1655 och 1659), men regeringen gaf dels undvikande svar, dels teg ihjel saken. Vid 1660 års riksdag framställde Nystads representant, borgmästaren Caspar Eickman, åter samma anhållan och frågan remitterades nu till ett utskott, bestående af »dhe små Finske Städernes utskickade Herredagsmän» under presidium af Åbo landshöfdingen Erik von der Linde. Uti utskottet satte sig borgmästaren i Åbo emot förslaget, »emedan han föregifver Åbo Stadh därigenom prejudiceras». I anledning häraf förnyade Eickman sin petition och anhöll, att Nystads vintermarknad skulle flyttas från den 17 Mars till den 20 Februari, hvarigenom Åbo stad, som hade sin marknad den 18 Januari, icke det ringaste kunde prejudiceras, tilläggande att »när Landtmannen, enkannerligen Taffuaste bonden, som kommer 50 till 60 mihler uthføre till kiöpstadz hafver ingen afvägh, för än han kommer så Åbo som vår Stadh på 10 mihl när, hvarest dhe skillias åth, som haffue anten ärnadit sig till Åbo, eller Nystad, och dijt han haffuer sikh ärnadit begifver; så synes Åbo Stadh intet hafwa därå tahle, ej heller hafwa macht någon att tvinga till att komma till sikh medh kiöpenskap medh mindre Landtmannen sjelff icke godvilligen dhem besöker, emedan han Åbo ej mehr än Nystad att besökia är obligeradh». Derjemte petitionerade Eickman om en sommarmarknad den

24 Augusti, eller derest en sådan ej kunde beviljas, att Männäismarknaden, som plägade hållas den 29 Juli, skulle flyttas till Nystad. Icke heller häraf kunde Åbo prejudiceras, ehuru borgmästaren sådant påstod, emedan sommarmarknaden hölls i Åbo redan den 18 Juni. (Nystads besvär.) Härpå resolverade K. M:t den 23 November 1660 sålunda:

»Hvad uthskickaden elliest Underdånigst andrager till få ijdka tvänne åhrlige marcknader i Staden. Så skulle H. K. M:t intet finnas obenägen der till, men såsom Åbo Stadh skulle uthi något wed föreslagne Marcknadstijder præjudiceras, Så kan H. K. M:t allenast een för denne gången bevillia, nembl. på den 2 Augusti.»

Vintermarknadens indragning hade varit en svår stöt för Nystads tavasthandel. Denna marknad var helt enkelt alldeles oundgänglig för staden, och då uti resolutionen intet nämndes om densammas indragning, så hölls den allt framgent den 17 Mars. Staden fick således i sjelfva verket nu tvänne årliga marknader, nämligen den 17 Mars och den 2 Augusti, och har nästan till våra dagar fått behålla desamma.

Efter dessa motgångar lugnade sig Åbo till någon tid, under hvilken Nystad dock hade att utstå en kamp om tavasthandeln med kringliggande landskommuner, isynnerhet Letala kyrkoby och Malko by i samma socken. Om dessa heter det uti Nystads besvär för 1675: »i det at när Tavastebönderne, 20 eller 30 Mijhl ifrån sin hemvist kommandes, således 2 Mijhl när staden, med deras Spannemåhl och pundh wicht, om wintertiderna synnerligen, i mehningh till Stadz anlända, sammansamka sigh emot dhem Bönderne i Lethala, Pyhämaa, Nykyrckia, Vehmo och Töfsala Socknar, Somblige medh sigh heemföra, och een del hela Lassen eller det bästa Godzet opkiöpa; sedan kommer då Tavaste Bonden medh toma Släden till Stadtz, Eenpart och enär dhe icke hafva Tijdh således opvachta Tavaste Bön-

derne lempna dhe sine penningar vthj bem:te Byar att Godzet skall dem ändå komma tilhanda.»

Stor olaga handel bedref äfven grefve Wittenbergs arrendator på Sampanala, $\frac{1}{4}$ mil från Raumo stad, »den sin handell vthj många åhr åth Tavastlandh utwidgat» och uppköper icke allenast således stora Spannemåls Poster, vthan och lefvandes Boskap, Får, Fäa och Bäckar och andre victualie Pertzeler, som till Stadtz först komma borde.» Mannen hade skaffat sig burskap såsom borgare i Raumo; men »man weet icke heller hvad nyttia Raumo Stadh af en sådan medborgare hafver». Visst är dock att »detta länder denne Nystadhs stadh till en merkeligh afsagnadh.»

Samma slags landsköp bedref äfven vice lagmannen Anders Mickelsson, boende i öfre Satakunta. Våren 1675 t. ex. hade han upphandlat 80—100 tunnor salt från Stockholm och låtit kungöra i kyrkorna, att bönderna hos honom kunde tillbyta sig »salt, jern och huadh dem Tjäna kunde» emot »Boskap och victualie Saker».

Med anledning af dessa Nystads besvär fick landshöfdingen en allvarlig skrapa med befallning att sådant rätta eller i annat fall stå till svars för K. M:t. Föga tyckas dessa skrapor och befallningar dock hafva bätat. 1689 besvära sig Nystads borgare åter öfver Pyhämaaaboar, hvilka resa ut på bygden och köpa allehanda varor, bland annat »sicht och baståll» ifrån Eura och Yläne samt utsträcka sina färder ännu »10—15 mil djupare i inlandet» samt »betala allenast enkell Tall.» Enahanda klagomål om landsköp förnyas 1693 och 1697 emot bönder, hvilka dåmera utsträckt sin seglation t. o. m. till »Räfle och andra orter» samt »drifva stort landskiöp.»

Efter en 10—12 årig vapenhvila, började äfven gamla Åbo återigen visa sig verksamt. I det föregående här redan blifvit omnämndt, att Nystads borgare plägade årligen resa upp till Tavastland för uppköp af tavastvaror. Detta stämplade Åbo såsom landsköp och ville på denna grund

förhindra nämnda resor. Följden blef besvär ifrån Nystads sida och en kunglig resolution af den 12 December 1672, hvilken lyder:

»Att förblifva obehindrade vidh deres handel i opkiöp och sällande, som de af ålder varit vahn, och aff högloflig i åminnelse konung Gustaf Adolf äre privilegierade, det seer Kongl. Majjtt. inthet hvarföre them skall hindras, uthan att the måge handla med bönder på landet, isynnerhet när intet Landzkiöp dermedh drifves.»

Åbo lät sig detta icke bekomma, och 1680 nödgades Nystad åter anföra klagomål deröfver, att »Åbo Bårgare förmena dhem handla medh Tavastböndren.» Saken hänsköts till landshöfdingens pröfning, och missförhållandet blef antagligen afhjelpat på ett eller annat sätt.

Ingick så året 1681 och med detsamma inträdde en ny vändning uti Nystads handelsförhållanden, icke till ett bättre, men väl till ett sämre. Staden hade påtagligen inflytserika, hemliga fiender i konungens omedelbara närhet. Grefskapet Wasaborg, hvars hufvudstad Nystad varit, hade reducerats under kronan. Ordlandet af de härigenom inträdda nya förhållandena torde hafva gifvit en välkommen anledning åt dessa hemliga fiender att på högsta ort framställa Nystad såsom en stad, hvaraf kronan hade endast förlust och som derföre borde utan vidare beröfvas sina stadsprivilegier och blifva, hvad det förut varit, — några kronohemman. Följden af detta örontassel blef ett kungligt bref af den 14 Februari 1681 till landshöfdingen i Åbo Harald Oxe, hvari K. M:t »uppå det då wid Handen gifne förslag och berättelse, som skulle Stadhen Nystad i Finland niuta een godh dhel hemmans Räntor, men deremot ringa Nytt och fördel till vår och Rijkens drättsell eller annan tjenst af sigh kasta;» förklarade »bem:te Stadh för Heel onödigh, och (att den) derför skulle icke vijdare någon Stadzrättighet eller förmåhn åtnjuta, utan

hemmanen, som der under lagde och gifne äro, hädan effter som för detta med bönder besättias.» Så lydde denna dödsdom för Nystad,

Men hade Nystad hemliga fiender, så synes det och hafva haft vänner, hvilka läto sanningen komma till markens öron. Ty »sedermera» hade K. M:t »förnummit vara där med heelt annorledes beskaffat, så att där bem:te Stadh nu skulle så platt och aldeles, Ödeläggas, vore det Oss och Cronan till så mycken större skada och afsaknadh, som först och främst*) etc.

I anledning af allt detta tillkännagaf K. M:t »att wij äre på andra tankar komne» och att med verkställigheten af den förra resolutionen »åtminstone så länge» skulle anstå att »saaken blir något bättre och närmare undersökt». Emellertid fräntogs Nystad nu »Trääkärils Handelen, Hvilken wij någre sochner i Grefskapet Waseborgh Restituerat iämpte den vahnliche deres af Uurminnes tijder brukade Seglation». (Kongl. Bref och resol.)

Den anbefallda undersökningen verkställdes äfven kort härpå af landshöfdingen Harald Oxe. Uti sin berättelse härom af den 20 September 1681 till K. M:t framhåller landshöfdingen Nystads hamn såsom synnerligen »lämplig och beqväm» exempelvis för »Rytterijets inskeppandhe — — — att hästarne kunna genast inhysas vtj skuthorne; och altså medh en windh, dhet vare sig Östan, Sud eller Nordost och Nordan, kunna dhe segla genast fram åth Sweriget eller Tysklandh», och om borgerskapet säger han att »de ähre och medh godha och tjenlige Faarkoster försedde till en 25 st. hwar medh dhe åhrligen segla öfwer till Tysklandh, åth Lübeck, Dandtzih och andre orther, så att dhe om dhen koosan ähre väll kunnoge. Eders Kongl. Majjt:s krigsfälck, som ähr beläget j Österbotn, Tafwaste-

---

*) Här uppräknas, hvad staden verkligen »afkastat.»

huus lähn och heela den tracten uthføre, kunna och haa der så mycket närmare till Siöss, än till(?) Åbo och andra orther, så att dhen orthen ähr till krigsfälckets Embarquerande mycket beqväm och tjenlig.» Derjemte visade landshöfdingen, att stadens årliga ordinarie utskylder till kronan utgjorde 4858 daler Smt. samt att staden ifrån 1656 till 1680 dessutom utgjort i extra ordinarie kontributioner 4777 daler Smt.

Såsom motvigt till detta fördelaktiga och med samma förhållandet öfverenstämmande officiela utlåtande utarbetades i Åbo en den mest kosteliga kalkyl, hvars ändamål var att göra troligt, det staten hade en direkt och indirekt årlig förlust af Nystad, uppgående till icke mindre än 9418 daler Smt. Detta snillefoster, som är dateradt Åbo den 5 November 1681, kom dock för sent. Ty redan den 20 Oktober s. å. hade K. M:t utfärdat ett »Öppet breff för Staden Nystad att blifva beståndandes,» hvori K. M:t stadfäster Nystads »frie vählfångne privilegier, frij och rättigheter, Träkierils handeln undantagen.» (Kongl. Bref och resol.)

I sammanhang härmed må nämnas att uti 15:de punkten af K. M:ts resolution af den 9 November 1682 på Åbo stads besvär borgerskapet i Åbo fick en sålydande närbränna:

»Dhet förmärker Kongl Majjt. medh missnöije, at Borgerskapet i Åbo Understå sigh begära dhe andre Städens ophäfvandhe».

Hufvudsaken, upphäfvandet af Nystads stadsprivilegier, hade således misslyckats för stadens afvundsmän. Men mycket hade dock vunnits. Trävaruhandeln och dermed naturligtvis hela utrikes seglationen hade blifvit staden åter beröfvad. Återstod så för densamma endast tavasthandeln. Dock äfven denna ville man så mycket som möjligt inskränka. Vid samma 1682 års riksdag hade borgerskapet i Åbo jemväl besvurat sig deröfver, »at Nådendahl, Nystad

och Raumo Stadhs Borgare tränga sigh vijdare ähn dhe af gammalt vane warit i flera Sochner Boskaps och annan kiöpenkap at drifva, Begärandes fördenskull at sådant måtte förbindas och de sigh benöija låthe medh dhe Sochnar, som af ålder under dhem warit hafve.» Äfven detta försök misslyckades. K. M:t resolverade: »Der vthinnan kan ingen förändringh göras emoth det, som för och gammalt warit hafwer.» (Kongl. Bref och resol.)

Genom 1672 och 1682 års resolutioner hade staden tryggats vid dess urgamla frihet att köpa på landet ta-vastvaror. Men den 29 December sistnämnda år emanerade K. M:ts förbud emot olofligit mångleri och Landsköp (Stiernman Comm. förordn. IV. p. 522), hvori strängeligen förbjöds »att ingen, eho han vara må, mycket mindre någon mångelska, skall efter denna dag understå sig att fahra gårdfahre ifrån den ena bonden till den andra och upkiöpa något,» emedan K. M:t »nogsamt förnummit — — hvad oordning och missbruk sig hafver inrijtat här och thär i landet, ithy att mångelskor och andre flere resa omkring att upkiöpa hvarjehanda victualie persedlar.» Förbudet var väl egentligen riktadt emot månglare, men torde ock blifvit tillämpadt på Åbo och kanske äfven på andra städers borgare, hvilka på månglarevis reste kring bygderna för uppköp af viktualie-varor. Åtminstone begärde »borgerskapet i Åbo några år derpå »Kungl. Majjts. allernådigste Beskydd och försvar, det inge Cronones betiente å Landet eller Tullbetiente i Städerna måge hindra dem moth Glorevördigst ij äminnelse Sal. Konung Gustaf Adolphus lem förundte Privilegier Anno 1617, vthan hvar och een af Borgerskapet må vara fridt och obehindradt reesa på andet, att idka där sin Handell.» Härpå följde K. M:ts resolution af den 9 November 1686, hvori säges att »dhem kan i handelen intet något särskieldt efterlåtas, vthan dhe nåste förblifva vjdh det, som alla andra Städer vederfah-

res och vanligt för tiden ähr effter Kongl. resolutioner och förordningar. (Kongl. Bref och resol.)

Det vapen, Åbo stad 1672 så modigt svängde emot Nystad, hade nu träffat staden sjelf, och såsom det tycktes på ett mycket ömt ställe.

Att äfven Nystad, beröfvadt som det redan förut var hälften af sin handel, handeln med trävaror, hade omak af förenämnda förbud, är mer än troligt; men det nära slägt-skapsband, som ännu vid denna tid förenade Nystads borgare och Tavastlänningarne, och måhända äfven en kortare väg verkade derhän, att Tavastlänningen hellre besökte Nystad än Åbo. Verkningarne af förbudet voro derför mindre kännbara för Nystad. Väl vetande att undantag ifrån en för hela riket gällande lag icke lätt kunde medgifvas till fromma för en liten landsortsstad, pockade icke heller staden på sin gamla och år 1672 ånyo bekräftade rätt att resa kring bygderna för uppköp af landtmannavaror. Den förstod att tiga och tåla samt — afbida sin tid.

Med större utsigt till framgång ansåg staden sig kunna petitionera om restitution af sin trävaruhandel, hvilken tilldelats bönderna i grannsocknarna utan närmare undersökning af dessas rätt dertill. Petition härom inlemnades 1686. Väl erhöles derpå för denna gången afslag, men sedan staden tydligen visat, att grannsocknarne i vederlag för den vid stadens grundläggning förlorade trävaruhandeln erhållit och fortfarande voro i åtnjutande af skatteförmildring, lemnades åt landshöfdingen tre år senare i uppdrag att om saken noga ransaka, och den 14 Juli 1694 publicerades ändteligen för borgerskapet »Kammarkollegii resolution om träåkärils handeln, som — — K. M:t allernådigst tillåter». Uti samma resolution »jemväl uttryckligen förbjödos» de socknar, som bekommit seglationsfrihet, att handla med annat än deras »egen afvel». (Rådstufvurättens protokoll.)

I runda 13 år hade staden sålunda varit nästan ute-

slutande hänvisad till tavasthandeln och äfven på detta område haft att bestå icke blott vanlig konkurrens, utan en strid på lif och död med grannstaden Åbo samt derjemte en svår täflan med talrika bondköpmän i grannsocknarna. Naturligt är att stadens handel och välstånd redan härigenom märkbart undergräfdes. Men äfven andra omständigheter medverkade ytterligare till dess försvagande. 1685 hade en stor del af staden totalt nerbrunnit och fem år senare drabbade samma öde den af elden 1685 skonade delen deraf. Genom dessa våldeldar förlorade stadens borgerskap och öfrige invånare icke blott sina hem och gårdar, utan äfven det mesta af sin löseghedom. Handelsflottan blott undgick lyckligtvis förstörelsen. Knappt hade staden behjelpigen blifvit återuppbygd, då en svår hungersnöd hemsökte landet. Staden öfversvämmades af hjälpbehöfvande och hjälpsökande landtbefolkning, med hvilken den fick dela hvad den hade. Växande gräs och rågbrodd var nära nog en lækkerhet under dessa hårda tider. Pesten härjade dessutom grufligen. En icke ringa del af stadens befolkning borttrycktes deraf. Och så stor var dödligheten att extra ordinarie dödgräfvare måste af staden antagas. (Rådstufvurättens protokoll.) Under sådana tider afstannade all handel så godt som totalt. Landtmannen hade knapt något att föra till staden, icke heller penningar att köpa med; borgaren föga att aflåta åt bonden och ännu mindre att utskeppa.

Konkurrensen om tavasthandeln hade äfven stigit till sin höjd, grannstäderna emellan. För att stäfja densamma aflät landshöfdingen den 7 Juli 1694 en skrifvelse till Nystads (och sannolikt äfven till de öfriga städernas i länet) magistrat, hvari borgerskapet förbjöds »nu som tillförenne att reesa omkring å Landet, by ifrån by, att opkiöpa Booskap och annat, emedan K. M:t vedh senaste Rijksdag har aproberat samma förbudh». Deremot skulle marknader inrättas på landet, och hade häradshöfdingen i Neder Sata-

kunta föreslagit, att tvänne »boskapsmarknader» skulle hållas, den ena i Eura, den andra i Hvittis (Lauttakylä?). Om detta förslag infordrades borgerskapets utlåtande, och detsamma utlät sig derhän, att marknaden i Eura borde hållas Laurentiidag samt i Hvittis Jacobi dag »men dess utom åstunda dhe marknad i Huida by och Karcku Socken Olaj dag och en vintermarknad i Tyrvis Socken den 11 eller 12 Januari», hvarom landshöfdingen skulle tillskrifvas (Rådstufvorättens protokoll ¹⁸/₆ 1694.)

Då marknadsfrågans afgörande emellertid lät vänta på sig och konkurrensen blef allt mer tryckande, petitionerade Nystad 1697 om rättighet för borgerskapet att »sjelfve reesa på landet någon handel sig att tilldraga, och således sökia Stadzens Allmänna bästa, som elliest är befruchtandes att denne Stadhen, hvars handel mäst beståår af Trävercke och Boskap, i dessa svåra tijder alldeles skulle blifva ruinerad», eller ock att då »landet är helt uthblåttadt, så att det mycket ringa är, som lantmannen har till kiöps Städerna att föhra», städerna Åbo, Björneborg, Nystad, Raumo och Nådendal måtte anvisas hvar sitt handelsdistrikt.

På denna petition fick staden det hånfulla svaret, att »om dhe i dessa svåra tijder förskaffat sig och än hädan effter hade till hands spannmåhl och andra nödige varor för billigt prijs, hvarmed allmogen och Landet kunde vara hulpen, och dhe iemwähl betalte dem så wähl som andre Städerna, så skulle dhe wähl låcka bonden till sig, utan att han finge lust att draga dem förbij till *aflägsnare* orter, men att kringskränka allmogens Handel till vissa Städ och distrikt, som staden söker, kan sig eij göra låta. *) För det öfriga finner Kongl. Maj:t så mycket mehra betänckeligit att effterlåta Stadzens jnvånare till att resa kring på Landet, uppköpa och handla dersammastädes och

---

*) Så länge borgerskapet ännu hade penningar att köpa spannmål och prisen voro billigare, var sådan import dem icke tillåten.

således drifva Landskiöp, som det ströfvar emot Kongl. i detta fallet utgångna förordningar».

Kommo sedan »stora ofredens» dagar, hvarunder hela landet fördes till branten af sin undergång. Redan 1711 klagade borgerskapet i Nystad, att det icke mer mäktade utgöra samma »utlagor af Båtsmanspenningar och Contributioner, I anscende till dess aftagne handell och andre tillstötte Svårigheter», som blifvit »denne Staden i dess wällstånd pålagde». Och svårare gestaltade sig ännu förhållandena, när stadens nästan hela befolkning, med magistraten och presterskapet i spetsen, 1713 nödgades hals öfver hufvud lemna hus och hem för att på sina fartyg rädda sig och det värdefullaste af sin lösegendom till Sverige undan den hastigt framträngande fienden och nedsätta sig derstädes tills vidare. Staden var nu i total saknad af en handelsflotta. Något nämnvärdt hade dermed icke heller kunnat uträttas, då ju fienden höll staden besatt nästan med ens. Väl smögo sig några af dessa flyktingar påföljande sommar med mindre farkoster åter till hemstaden, medförande något salt och andra köpmannavaror, men dessa färder gjordes mindre i handelns intresse, än för att om möjligt ännu berga något af den kvarlemnade egendomen. Också upphörde de sedan alldeles, till dess Nystadska freden 1721 gjorde slut på den långa fejden.

1722 återvände borgerskapet till Nystad. Många voro dock icke de återvändande. Några tiotal, der allt. De öfriga hade dött dels i fångenskap, dels på flykten, eller ock qvarstarnat i Sverige. Bedröflig var äfven staden att åse. Kyrkan hade varit begagnad till mjölmagasin och var illa förfallen, Stadens öfriga publika byggnader lågo i ruiner. Af enskilda personers gårdar voro endast 24 i någorlunda beboeligt skick, hvaremot 85 gårdar voro utan den ringaste åbyggnad och 72 gårdar »i det mästa förstörda.» Dels genom sjöskador, dels genom fiendehand hade staden

ifrån 1697—1715 »uti fartyg och laddningar förlorat 63,300 Riksdaler» och vid flykten till Sverige, hufvudsakligen till Norrköping, men äfven till Söderköping och Söderhamn, hade borgarene förlorat en icke ringa del af sin löseghedom. Och hvad det slutligen hade i behåll, det gick upp i lågor, då nämnde städer 1719 blefvo uppbrända. (Cederberg Hist. saml. I. p. 5). Stadens hela flotta utgjordes 1722 af 3—4 små skutor. Korteligen, Nystad var knapt att jemföra med en vanlig bondby. Men i dess hamn låg ett kapital, då såsom nu, hvilket icke kan nog uppskattas. Detta insågo de återvändande borgarene; detta insåg och kände äfven regeringen. Staden kunde icke tillåtas att gå under.

Regeringen beviljade staden 8 års frihet från erläggande af kontribution, mantals, boskaps- och bakugnspenningar samt af husbehofsaksisen och båtsmanshållet. Borgerskapet å sin sida grep raskt och med godt mod verket an att bota krigets och de föregående hårda tiders djupa sår. Staden återuppbyggdes. Handelsförbindelser återknötos med Tavastlänningarne och med utlandet. Om boskapsmarknader petitionerades nästan vid hvarje riksdag, ehuru regeringen i detta afseende länge nog inskränkte sig till tomma löften ock lika vänliga, som betydelselösa råd. Fartyg byggdes och sjöfarten begynte åter på Östersjöhamnarna. Öfverallt var verksamhet och lifaktighet.

Tvänne årtionden efter freden hade Nystad redan repat sig så, att det utan alltför stora ekonomiska rubbningar kunde bära »lilla ofredens» vedermödor, ehuru staden ifrån den 7 Oktober 1742 till utgången af påföljande Augusti månad var besatt af fiendtliga trupper; och omkring 1745 räknade stadens handelsflotta åter 23 egna fartyg, af hvilka 18 påföljande år utförde till Tyskland varor till ett betydligt värde.

Vid denna tid fick Nystad en ny svår medtäflare om trävuru- och tavasthandeln uti Männäis masugn i Nykyrko

socken, privilegierad den 15 December 1741. Masugnen var en så mycket farligare konkurrent, som den låg på ett afstånd från Nystad af endast 7 kilom. och var så belägen, att densamma kunde afskära staden största delen af dess tillförsel från landet. Af detta sitt ypperliga läge begagnade sig masugnen också i fullt mått. I dess tjänst var anställd en mängd folk (ensamt på sjelfva bruket omkring 200 personer). Redan för dessas räkning behöfdes en icke ringa mängd viktualier, men dessutom beskyldes bruksägaren, hvilken äfven hade jernverk i Roslagen i Sverige, och det sannolikt icke utan orsak, att i smyg hafva utfört viktualier till dessa jernverk. Härigenom drogs en icke ringa del af tavasthandeln ifrån staden. Tillika egde bruket ett stort antal lägenheter rundt om staden, och ifrån dessa kunde staden icke få så mycket som en sticka trävaror. Skogarne användes dels till kolning för masugnens behof, dels försågs de till bräder och plankor vid Männäis vattensäg.

Ett sådant intrång i sina fri- och rättigheter kunde staden naturligtvis icke stillatigande tåla. Besvär anfördes hos regering och ständer. Men bruket egdes af en insigtsfull svensk man, kommerserådet Nordencrantz, hvilken åtnjöt stort förtroende på högre ort och hvars ord der tyckes hafva vägt mycket mer, än borgerskapets i Nystad och bönnernas i stadens omnejd, af hvilka sistnämnda t. ex. 1750 icke mindre, än 96 förenade sig med staden i dess besvär emot masugnen. Det lyckades denne man att få tvisten skjuten nder häradsrätt och att draga ut med dess afgörande ifrån det ena tinget till det andra, ifrån den ena riksdagen till den andra. Tvisten fortgick också oafbrutet nästan tills masugnen vid början af innevarande århundrade lades ner.

Huru stor skada staden ärligen tillskyndades af masugnen, låter sig icke bestämma af tillhands stående handlingar, emedan uppgift saknas om tillförseln af tavastvaror

till staden före masugnens inrättande. Men att denna skada icke var ringa, synes nog af hvad ofvanföre blifvit sagdt.

Om tillförseln af samma varor efter masugnens inrättande finnes icke heller fullt exakta uppgifter. Ett ungefärligt begrepp kan man dock bilda sig derom ifrån en gammal handskrift, hvilken ännu förvaras i Männäis. Ut i denna handskrift, som äfven finnes aftryckt uti Cederbergs Hist. handl. I. p. 31—51 och sannolikt utgör konsept till en af Nordencrantz vid riksdagen 1753 inlemnad svars-skrift, uppgifves, att borgarene i Nystad »året igenom» och »oupphörligen fara landet omkring» samt på dessa färder »upptinga af bönderne trävärke, kiäril, näfver och annat,» såsom »läckter, sparrar, tällda bräder» m. m. äfvensom »kreatur af oxar, kor, gietter, hvilka de skocktals drifva 18 à 20 mijl ifrån Tavastland, och dels lefvande dels siacktade och insaltade föra till Stockholm.» För dessa sina resor måste borgarene föda 100 hästar, säger samma skrift, men den uppgifver tillika, att borgerskapet åtminstone vissa tider af året nödgades uppköpa hö för ända till 600 hästar och 800—900 nötkreatur. Här af vill synes, som om från staden årligen exporterades omkring 500 stycken hästar och då innevånareantalet 1652 uppgick till endast 975 personer (Hoeckert Sjästaden Nystad), är det antagligt att nötkreatursexporten steg per år till 600 à 700 stycken större och mindre nötkreatur. Huru mycket spanmål hemtades till staden ifrån Tavastland, derom lämnar nämnda skrift oss i okunnighet. Mängden af öfriga viktualier, hvilka »aftullades» i Nystad, utvisar följande af »General land Tull Bokhålleri Contoirtet i Stockholm» den 5 februari 1753 utgifna:

Sammandrag på Wihtualie waror, som utj Staden Nystad enligt General Persedle Extracter efterföljande år blifvit aftullade.*)

*) Bilaga till Bergs- och Commerce Kollegiernas skrifvelse till K. M:t af den 30 Mars 1753.

1742 och 1743 var Finland occupieradt af Fjende Tropa- parna.	Smör	Ost	Talg	Humble	Tort Kiött	Färskt Kiött	Ister	Färsk Fläsk	Salt Fläsk	Salt Tax	Färsk fisk	Salt fisk	Torr fisk	Gå sidor	Strömming	Salt Sjök	Lisp
	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.	Lisp.
1744	213 ¹ / ₁₀	208 ³ / ₂₀	9 ³ / ₂₀	57 ⁹ / ₁₀	21 ³ / ₄	4 ⁴ / ₅	1 ¹ / ₄	—	131	—	82	1	3 ¹ / ₂	—	—	—	—
1745	237 ¹³ / ₂₀	241 ¹³ / ₂₀	18 ⁹ / ₂₀	90 ² / ₅	24 ¹⁹ / ₂₀	—	2 ¹³ / ₂₀	—	736	—	138 ³ / ₄	4	—	—	—	—	—
1746	165 ⁶ / ₁₀	234	22	56 ¹ / ₅	44 ³ / ₄	—	1 ¹ / ₂	—	892	1	100 ¹ / ₂	—	13 ¹ / ₂	—	—	—	—
1747	241 ⁷ / ₂₀	205 ¹⁹ / ₂₀	29 ¹ / ₄	38 ⁷ / ₁₀	25 ¹ / ₄	7 ¹ / ₂	5 ³ / ₄	27 ¹ / ₂	1524 ³ / ₄	—	136	6 ¹ / ₂	24 ¹ / ₂	—	—	—	—
1748	198 ³ / ₂₀	177 ¹ / ₄	44 ¹ / ₂₀	56 ⁷ / ₁₀	51 ¹ / ₂₀	1	3 ¹⁷ / ₂₀	—	1191	—	183	4 ¹ / ₂	16 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	—	—	—
1749	151 ⁹ / ₂₀	109 ³ / ₂₀	13 ¹³ / ₁₅	27 ³ / ₄	43 ¹ / ₂	4	3	2	982 ¹ / ₂	—	152 ¹³ / ₂₀	15 ² / ₃	16	—	—	—	—
1750	168 ¹⁷ / ₂₀	184 ¹⁷ / ₂₀	35 ¹⁹ / ₂₀	95 ⁷ / ₁₀	44	—	7 ⁴ / ₅	18	1422 ³ / ₄	5 ¹ / ₂	50	7 ¹ / ₂	18	4	2	2	—
1751	154 ¹¹ / ₂₀	203 ² / ₅	20 ² / ₅	74 ¹ / ₁₀	54 ¹¹ / ₂₀	10 ³ / ₄	7 ³ / ₄	14	5629 ⁷ / ₁₀	—	142 ¹ / ₄	5	60 ¹ / ₄	—	2	2	—
1752	158 ⁴ / ₅	180 ¹ / ₁₀	12 ¹⁷ / ₂₀	57 ¹³ / ₂₀	36 ⁹ / ₁₀	5	8	42 ³ / ₄	965 ¹ / ₄	1 ¹ / ₂	130	13	21	1	—	—	—

Att följderna af konkurrensen emellan masugnen och staden icke blefvo alltför ödesdiga för den senare, dertill verkade en ökad affärsföretagsamhet hos borgerskapet, hvilken uppenbarade sig t. ex. uti inrättande af ett schäferi på stadens mark och vattensågar i Lethala socken samt de humle- och tobaksodlings-försök, som af staden gjordes. Men mest verkade dertill likväl omkastningen i regeringens inre handelspolitik. Den viktigaste följden af denna var, att staden på sin begäran om stapelfrihet, genom resolution af den 3 December 1765, tillerkändes »fri Inrikes Seglation och upplag i så måtto, att den får till hvar ort, som under Sveriges krono lyder och den hälst behagar, afföra sina saluvaror och derifrån obehindradt återhemta, hvad dess behof kräfver,» äfvensom »frihet att segla med tråkäril och hvarjehanda trävirken samt de produkter, den orten kan frambringa, utom huggen ved, till alla inom Östersjön och Finska viken belägna utrikes hamnar, jämte rättighet att till landets eget behof derifrån obehindrad återhemta all slags spanmål, Lin, Hampa samt hamp- och linfrö, såsom ortens oumgängelige vara». (Kongl, bref och resol.)

Sålunda hade Nystad ändteligen återfått nästan alla sina ursprungliga privilegier. Ifrån denna tid synes ock stadens välstånd hafva betydligt stigit.

Uti sin »Underdåniga Berättelse angående Näringarnes tillstånd uti Åbo och Björneborgs Låhn med Åland» af den 20 Augusti 1792, utlät sig också landshöfdiugen E. G. von Villebrandt om Nystad på följande sätt:

»Uti Nystads Stad idkas Handelen och Sjöfarten af alla Borgare — — —, grundande sig egentligen på exportation af hvarjehanda från landtmannen till Staden inkommande Trädkärrill, Läkter, Bräder, mindre Sparrar, Näfver, Victualier och Råhudar, Lärfter samt Sarger till några Tyska och Danska Städer samt en dehl til Stockholm — — —. Ifrån Tyska eller Pommerska Städerna hemtas

tillbaka malt, hvete och ärter. — — — Denna lilla Stadh är en bland de nyttigaste i Riket.» (Nystads Riksdags acta).

*

*

*

Den utvidgade seglationsfrihet Nystad erhöll 1765, tyckes hafva gifvit dess handel icke blott ny kraft och lifaktighet, utan äfven en ny riktning. Tavasthandeln förlorade allt mer och mer i betydelse. Trävaruhandeln blef hufvudsak. Isynnerhet blef detta händelsen, efter det Nystad (jemte Björneborg och Raumo) i början af innevarande århundrade erhållit särskilda friheter vid försäljning af trävaror i Kjöpenhamn. Det var hufvudsakligast för stadens eget behof och till fartygs proviant, som tavastvarorna under århundradets förra hälft funno någon afsättning i staden. Tullspecialerna utvisa, att exempelvis för 1843 stadens hela export af viktualier steg till endast 263 rubel silfver. Under det orientaliska kriget 1853—1856 blef tavasthandeln åter lifigare. Men detta var blott något tillfälligt och en följd af den stora militär-inqvartering, staden då hade. Med inqvarteringens upphörande återgick äfven tavasthandeln till sitt förra. Straxt efter kriget ingick nämligen för staden fraktfartens gyllene period, hvilken varade inpå 1870-talet. Med »Kjöpenhamns handeln», ehuru icke så gifvande som denna, fortsattes äfven under denna tid, men på den mindre lönande exporthandeln med viktualier och andra tavastvaror ansågs det knapt mödan värdt att ens tänka. Utom något viktualier för eget behof, var det endast mastträd och annat gröfre skeppsvirke, som staden dåmera behöfde från inlandet. Tavasthandeln i Nystad afstادنade sålunda af sig sjelf och drogs allt mer åt de större städerna Helsingfors, Åbo och Björneborg i följd af dessa städers större folkmängd och bättre kommunikationsmedel.

Men tavasthandeln sjelf hade, äfven den, förändrat natur. Icke kreatur och ladugårdsprodukter, icke engångspannmål voro numera dess hufvudföremål utan skogsprodukterna. För export af dessa och dylika varor behöfde inlandet jernvägar och goda exporthamnar vid kusten. Sådana har det äfven efter hand vetat att skaffa sig och gör det allt fortsättningsvis.

En naturlig sak är, att nya vägar, isynnerhet jernvägar, till sina hufvudsträckningar komma att följa vägar, som handeln redan i föregående tider banat sig. Och lika naturligt är ock, att de förnämsta af inlandets urgamla exporthamnar i främsta rummet medelst jernväg förenas med inlandets handelscentra, och först sedan andra och tredje klassens hamnar, derest landets tillgångar sådant medgifva. Denna princip har ock i hufvudsak blifvit följd vid anläggandet af våra jernvägar. Sålunda har, hvad särskildt tavasthandeln beträffar, densamma af sina sju förnämsta gamla exporthamnar redan återeröfrat och med band af jern förenat med sina inlandshandelsplatser icke mindre än fem, eller Kotka, Helsingfors, Hangö, Åbo och Nikolaistad. Äfven den sjette, Björneborg, är på god väg att på samma sätt förenas. Turen är nu kommen till den sjunde af dessa, *Nystad*. Långe kan det därför icke töfva, innan äfven den är återvunnen för tavasthandeln och anghästen frustar fram på den urgamla handelsvägen *Tammerfors—Pyhäjärvi—Nystad*.

Preis: 75 penni.